

Источники малороссийской истории, собранные Д.Н.Бантыш-Каменским. – М., 1859. – Ч.2. – С.187-194.

¹⁰ Маніфест шведського короля Карла XII про прийняття Гетьмана І.Мазепи і всього українського народу під свій захист, 7 листопада 1708 р. // Источники малороссийской истории, собранные Д.Н.Бантыш-Каменским. – М., 1859. – Ч. 2. – С.206-212.

¹¹ Там само. – С.206-212.

¹² Сушинський Б. Гетьман Мазепа: повернення до Батурина. – Одеса: Кирилиця, 2001. – С. 78

¹³ Там само. – С.79

¹⁴ Там само. – С.81-82.

¹⁵ Орлик. Вивід прав України / І.Борщак Стара Україна Львів. 1925 р. ст. 67. (час. I-II). – С.1-10.

¹⁶ Уманець Ф. Гетьмань Мазепа: историческая монография. – С-Петербург, 1897. – С.361.

Summary

*Halyna Yatsenyuk
(Chernivtsi)*

The Baturyn Tragedy (to the 300-year anniversary of the het'man capital's ruining)

The article reveals the reasons and consequences of Baturyn's ruining. The analysis of military and political actions of the Russian government during the ruining of the city is also given.

УДК:94(477)„191”:327

*Ігор Дацків
(Тернопіль)*

ДИПЛОМАТИЧНІ ВЗАЄМНИ ДИРЕКТОРІЇ УНР З АНТАНТОЮ ТА УКРАЇНСЬКО-ФРАНЦУЗЬКІ ПЕРЕГОВОРИ

У даній статті розглядаються проблеми зовнішньої політики Директорії УНР з урахуванням її міжнародного становища. Йдеться про захист своїх національних інтересів без потужної зовнішньої підтримки, а також орієнтація зовнішньої політики на Антанту, яка по суті звелась до стосунків із Францією.

Ключові слова: Україна, дипломатія, місія, Антанта, Франція, зовнішня політика, Директорія, міжнародні відносини, більшовизм, закордонні справи.

Національно-визвольні змагання українського народу 1917-1923 років посідають чільне місце в історії України. Доба Директорії УНР була ще однією спробою утворити незалежну державу під час бурхливих і трагічних подій зазначеного періоду. Ретельне вивчення та осмислення всього позитивного і негативного досвіду, як, втім, і попередніх спроб державотворення, може допомогти застрахувати українське суспільство від небажаних, навіть згубних помилок на сучасному етапі його існування.

Період Директорії УНР насичений важливими подіями, вирішальними для подальшої долі України. Він наочно показує, що здійснення важких кроків державотворення в умовах війни завжди призводить до викривлення і деформації попередніх планів та ідей. В умовах перманентної зовнішньої агресії проти України Директорія розв'язувала досить важливе питання, пов'язане з геополітичним місцем України. Тому вкрай необхідним для Директорії було вироблення оптимального зовнішньополітичного курсу, який забезпечив би як розвиток надбань української революції, так і незалежності УНР¹.

Першими історіографами національно-визвольних змагань були і керівники тієї доби, і учасники зазначених подій. Серед державних діячів, які зробили вагомий внесок у історичну науку, треба відзначити В.Винниченка², Д.Дорошенка³, І.Мазепу⁴, С.Петлюру⁵, М.Шаповала⁶ та інших. Незважаючи на певний суб'єктивізм, їхні праці є цікавим і важливим дослідницьким матеріалом, що подає загальний огляд подій того часу і, торкається проблем зовнішньополітичної орієнтації України, зокрема в добу Директорії.

У праці І.Мазепи „Україна в огні і бурі революції” в основному позитивно оцінюється зовнішня політика України в період Директорії. Він був головою українського уряду, а тому міг зсередини бачити усі зовнішньополітичні баталії. Цінний фактичний матеріал, аналіз міжнародної ситуації міститься в роботах українських представників на Паризькій мирній конференції М.Лозинського⁷, А.Марголіна⁸ та інших.

Серед представників української діаспори, заслуговує на увагу фундаментальна праця М.Стахів⁹, у якій йдеться про політичне життя Директорії від моменту приходу її до влади і аж до загибелі. Автор залучив широке коло як власних документів, так і матеріалів західних архівів. Також потрібно відзначити роботу П.Мірчука¹⁰.

Радянські дослідники М.Супруненко¹¹, А.Язькова¹², А.Лихолат¹³ також внесли свій вклад у вивчення цього періоду української історії. Однак, на відміну від попередніх учасників національно-визвольних змагань 1917-1923 років і багатьох істориків із діаспори, вони заперечували факт існування незалежної України.

Перші спроби здійснити історіографічний аналіз проблеми були зроблені лише сучасними українськими дослідниками. Автор історіографічного нариса „Здобута і втрачена незалежність” В.Капелюшний відзначає її як найскладнішу, яка вимагає комплексного вивчення „міжнародних відносин та зовнішньої політики окремих держав зокрема”¹⁴. У статті М.Стопчака „Дипломатична служба Директорії УНР: до історіографії проблеми” проаналізовано стан вивчення українськими дослідниками цього наукового і політичного питання, суперечливі положення формування „закордонної

політики протягом усього періоду діяльності Директорії¹⁵. У публікації М.Яцюка¹⁶, йдеться про формування Директорією УНР основних засад зовнішньої політики.

Від самого початку до кінця свого існування українська держава доби Директорії перебувала у надзвичайно складній геополітичній ситуації. Вона вела безперервну війну з більшовицькою Росією та її маріонетковим радянським утворенням на території України, восени 1919-го – з денікінською Добровольчою армією, знаходилася у жорсткому протистоянні з Польщею і Румунією та зазнавала негативного ставлення з боку країн Антанти. Після падіння Гетьманату, поразки у світовій війні Центральних держав, відтак виводу з України німецьких і австро-угорських військ вона лишилася без надійного захисту від агресії з боку Росії й опинилася у ворожому оточенні: на північному кордоні нависала Червона армія, на південному сході – армія Денікіна, яка не сприймала Директорію й вважала її військом більшовицьким, на заході претендували на українські землі Польща і Румунія, причому всі сили, крім більшовиків, користувалися підтримкою Антанти.

„Україна опинилася між молотом і ковадлом, – слушно відзначав її прем'єр-міністр І.Мазепа. – З одного боку наступала більшовицька Москва, а з другого проти України мобілізувалися сили „білої Росії“ за допомогою Антанти¹⁷.

Між тим, керівництво України – Директорія на чолі з Симоном Петлюрою та уряд І.Мазепа у заявах і деклараціях постійно наголошували, що молода українська держава прагне миру і встановлення дружніх відносин з іншими країнами, бажає мати з ними дипломатичні та економічні зв'язки. Головні засади розбудови міжнародних стосунків були викладені вже 28 грудня 1918 р. у відомому зверненні політичного проводу республіки „До народів всього світу та їх правительств“, в якому зазначалося: „Директорія від імені Української Народної Республіки приносить братній привіт всім народам світу і їх урядам, і бажає жити в добрій, дружній згоді з ними. Всі міжнародні зобов'язання, всі вимоги міжнародного права являються обов'язковими для України, і спадщина бувшої Росії в міжнародних стосунках, пропорційно силам Українці, переходить до останньої. В момент свого визволення український народ, керуючись ідеалами всесвітнього братства народів... прямує до дружби та приязні зо всіма своїми близькими та далекими сусідами, опираючись на принцип самовизначення народів, висловлені президентом великої американської Республіки Вільсоном, звертається до народів всього світу та до їх Високих правительств з закликом до підтримки добросусідських, дружніх, приязних зносин з українським народом, Українською Народною Республікою, ...яка вже готова і зараз відповідно прийняти представників інших правительств і натомість послати своїх“. Звернення під-

писали члени Директорії на чолі з С.Петлюрою і В.Винниченком¹⁸.

Безумовно, ці декларації не відповідали реальній геополітичній ситуації, яка склалася восени 1918 р. і вимагала від України вчасно і чітко визначити зовнішньополітичні орієнтири. Країни Антанти і США, стосунки яких з Гетьманатом розпочали складатися досить обнадійливо і були обірвані повстанням Директорії, сприймали її насторожено й вважали Київ нездатним для використання у боротьбі з більшовиками. В свою чергу, восени 1918 р. більшовицький уряд Росії навіть не приховував підготовки до вторгнення в Україну, активно формував війська на її північному кордоні, які вичікували, коли німецькі війська будуть повертатися додому. Л.Троцький відверто заявляв, що Червона армія повинна зразу ж зайняти Україну до можливого приходу військ Антанти¹⁹.

Отже, розглядаючи проблеми зовнішньої політики Директорії УНР на першому (київському) етапі її існування з урахуванням її міжнародного становища, було очевидним, що Україна без потужної зовнішньої підтримки не могла захистити свою незалежність. Власне, це усвідомлювали і її провідники. Та, на жаль, серед них не було єдності й розуміння, що слід було вектор зовнішньої політики негайно перевести на країни Антанти, на чому наполягали С.Петлюра, О.Шульгин та вище військове керівництво в особі генерала О.Грекова, полковників Є.Коновальця, А.Мельника та інших. Проте досить впливове крило соціалістів на чолі з В.Винниченком, який фактично визначав зовнішню політику Директорії, вважало, що існував цілком реальний варіант порозумітися з радянською Росією шляхом взаємних поступок. Про це свідчила, зокрема, постанова 6-го з'їзду УСДРП, яка вимагала від Директорії негайно вступити в переговори з радянським урядом України „у справі порозуміння, миру й добросусідських відносин“. Водночас проголошувалася „отверта й рішуча політика з державами Антанти в напрямі невтручання їх в українські справи“²⁰.

Аналізуючи геополітичну ситуацію в Європі наприкінці 1918 р. та причини невизначеності зовнішньополітичної орієнтації проводу України, Володимир Литвин слушно зауважує: „Члени Директорії перебували під впливом зовнішньополітичних масштабних змін, які супроводжували завершення світової війни. Їх можна було б визнати фейерверком революцій. До революції на теренах колишньої Російської імперії додалися революції в Німеччині та Австро-Угорщині. Для ліворадикально мислячих людей здавалось, що прийшов час всесвітньої революції (провісником якої були більшовики на чолі з Леніним. – Авт.). Для національно заангажованих сил це був момент творення національних держав. На національні квартали розпалась не лише Росія, а й кляпикова габсбурзька монархія. Для України першорядне значення

мало проголошення на території Східної Галичини Західноукраїнської Народної Республіки, а також відродження Речі Посполитої Другої. Становлення цих держав швидко переросло в українсько-польську війну на заході, тоді як на сході визрів черговий українсько-більшовицький конфлікт. Це вносило в проблему формування стратегії державотворення додаткові складнощі. Все говорило про те, що якогось осібно українського шляху в подібній ситуації не може бути. Тоді постала дилема вибору. Або шукати шляхи до союзу з Антантою, або порозуміння з більшовиками й чекати перемоги світової революції. Тим більше, що й Антанта й Радянська Росія в цей момент не випускала Україну з поля свого зору, зробили її об'єктом своїх міліарних планів²¹.

Такої ж точки зору щодо оцінки ситуації дотримується український історик з діаспори Орест Субтельний. Наголошуючи на шкідливому впливі відсутності єдності в керівництві УНР в проблемі міжнародної політики, він відзначає: „Конфлікт між фракціями поширився на царину зовнішніх стосунків. У грудні 1918 р. Антанта, й насамперед Франція, висадила в Одесі та інших чорноморських портах 60-тисячне військо. Цей несподіваний крок пояснювався рішенням західних держав-переможниць заблокувати поширення більшовизму. Вони мали намір надати безпосередньо військову підтримку антибільшовицьким силам Білої армії, що готувалася на Дону до війни за відновлення „єдиної та неподільної Росії“. Тим часом на півночі дедалі виразнішими ставали наміри більшовиків знову напасти на Україну. Зрозуміло, що Директорія не могла протистояти обом цим силам і тому була змушена порозумітися з якоюсь із них. Як і можна було очікувати, Винниченко зі своїми ліворадикальними товаришами схилилися до союзу з Москвою, в той час як помірковані та армія наполягали на союзі з Антантою²².

Проте вирішення проблеми порозуміння з тою чи іншою стороною не залежало від Директорії УНР. Про це свідчать перші спроби її дипломатичних місій, які виявилися невдалими внаслідок неузгоджених дій політичного проводу та низки причин об'єктивного характеру, головним чином – ставлення країн Антанти і більшовицької Росії до України як незалежної держави.

Розглядаючи ставлення Антанти до України, передусім слід відзначити, що після переможного закінчення світової війни провідну роль у формуванні зовнішньої політики альянтів зайняла Франція, яка зробила найбільш вагомий внесок у перемогу. Її позиція була вирішальною у ході Паризької мирної конференції, де вирішувалися долі народів і країн Європи, зокрема України. Незважаючи на започатковані ще Центральною Радою воєни 1917 р. стосунки з Францією та спроби дипломатії Гетьманату їх розвинути й скріпити на основі загальних інтересів щодо боротьби з більшо-

вицькою Москвою та висловленого Павлом Скоропадським маніфесту про федерацію з білою Росією, Париж не виявляв бажання розвивати відносини з новою владою – Директорією УНР. „Україна як самостійна держава, – зауважує київський історик В.Яблонський, – не вписувалася в тогочасні плани країн-переможниць. Найменше була зацікавлена в існуванні державної України Франція. Уряд цієї країни в намаганні ослабити переможену Німеччину бачив на карті Європи її противагу – не – комуністичну „неподільну“ Росію та „велику“ Польщу. Вони ж були одвічними історичними опонентами самостійної української держави... Англія та Сполучені Штати також були не проти „неподільної“, а тому вагомим заперечень проти такої позиції Франції не висували і навіть підтримували її²³.

Важливу роль у формуванні ставлення Франції до України відігравав її консул в Одесі Е.Енно – єдиний на той час представник Антанти в Україні. Цей дипломат тривалий час перебував у Росії, до речі, мав дружину – росіянку, й був непохитним прихильником ідеї відновлення єдиної Росії силами виключно Добровольчої армії генерала Антона Денікіна. Він не визнавав існування не лише незалежної України, але й інших державних утворень на території постімперської Росії. Звичайно, Енно мав великий вплив на позицію як Франції, так і інших країн Антанти щодо України, які розглядали національні проблеми новоутворених держав та українську проблему складовими перш за все „російської“ у контексті майбутнього адміністративно-територіального устрою в Східній Європі. Це особливо проявилось на широкій нараді в Яссах, скликаній на початку листопада 1918 р. за ініціативою Енно та групи російських діячів (А.Кривошеїн, В.Гурко, П.Мілюков, М.Маргуліс та ін.). Нарада розглядала становище на Півдні Росії та завдання Антанти у вирішенні російської проблеми. Нарада опрацювала й надіслала країнам Антанти та Верховному командуванню меморандум, в якому висловлювалося прагнення, щоб Антанта негайно надала усіляку допомогу Добровольчій армії Денікіна як єдиній силі, здатній перемогти більшовиків і відновити „єдину й неподільну Росію“. 23 листопада в одеській пресі було оприлюднено Декларацію „До населення Півдня Росії“, у якій наголошувалося, що Антанта підтримує „всіх патріотів і всі елементи, що стоять за порядок в Росії“ необхідною збройною силою²⁴.

Проте уряд Франції та представники вищого командування, яке дислокувалося з часів війни в Яссах спільно з військовими місіями країн Антанти, пильно стежили за подіями в чорноморському регіоні, в Україні, оскільки він мав надзвичайно важливе значення для надання військової допомоги антибільшовицьким силам на Дону і Кубані. 16-20 листопада в Яссах відбулася широка

нарада представників Антанти, впливових політичних діячів колишньої Росії на чолі з П.Рябушинським і П.Мілюковим та дипломатичної місії Гетьманату. У прийнятій декларації від 17 листопада було викладено посуті запрошення військ Антанти для допомоги у боротьбі з більшовиками. Як свідчить звіт про нараду в Лондоні в грудні 1918 р. за участю військового командування Антанти і президента США В.Вільсона, інтервенція експедиційного французького корпусу на Півдні України вважалася невідворотною. „Одним з питань була необхідність союзницької інтервенції в Росії, – зазначалося в ньому. – Ця нещасна країна у важкому стані, хоча не все безнадійно. Народ, втомлений політикою грабунку і насильства, яку впроваджують більшовики, щиро сердечно запросив би інших, і союзники могли б повернути порядок і особисту свободу... Численні російські діячі прибули до Лондона і Парижа з метою заручитися підтримкою союзних урядів у їх заходах стосовно вирішення більшовицької проблеми. Вони наголошували, що це зачіпає не лише інтереси Росії, а всього світу, і що в інтересах людства було б вирішити проблему негайно” [23. – Арк.185].

Власне, військові кораблі і транспорти французьких військ з'явилися в портах Севастополя і Одеси вже наприкінці листопада. Перші контакти з їх командуванням і дипломатами на чолі з Е.Енно зав'язав 12 грудня командувач Південним фронтом (з 2 січня 1919 р. – військовий міністр УНР) генерал Олександр Греков, коли його війська займали Одесу. Прихильник військово-політичного союзу з Антантою, він дозволив французам займати прибережну частину міста. Але коли 17 грудня підійшла до Одеси головна ескадра й висадила на берег 156-ту піхотну дивізію(близько 15 тис. солдатів і офіцерів із артилерією), французьке командування спільно з десятитисячною армією денікінських офіцерів витіснило українців з міста на лінію Тирасполь-Бірзула (Котовськ) – Миколаїв-Херсон. Загальна чисельність одеської групи військ склала 45 тис. вояків. Утворилося військово-протистояння, яке було поглиблене нотою Директорії країнам Антанти від 19 грудня, в якій наголошувалося, що Україна не потребує допомоги від держав Антанти, якої в свій час домагався усунутий від влади гетьман П.Скоропадський. Водночас під сумнів ставилася інтервенція антантівських військ та їх присутність на території України.

Слід відзначити, що за часів Гетьманату в Одесі перебувала група українських воєначальників: командир 1-ї Чернігівської кінної дивізії, водночас Одеської групи військ генерал Василь Біскупський (згодом, за Директорії залишений на посаді), а також генерал Костянтин Прісовський, один із організаторів українського війська за Центральної Ради і Гетьманату та генерал Павло Долгоруков,

у яких склалися дружні відносини з впливовим французьким дипломатом Е.Енно. Після падіння Гетьманату у планах українського генералітету, які повністю підтримував представник Франції, було утворення на Півдні України крайового національного уряду з українською армією під французьким протекторатом. Коли до влади прийшла Директорія, генерали К.Прісовський і П.Долгоруков, усунуті з армії, перейшли на службу до генерала Денікіна. Консул Франції Енно сприйняв перемогу Директорії як прихід до влади пробільшовицьких сил й своїми звітами в Париж додавав процесу утворення негативного іміджу України²⁵.

Саме в цей період, наприкінці 1918 р., Добровольча армія генерала Денікіна вела активні бойові дії проти військ більшовицької Росії, оволоділа регіоном Північного Кавказу з Кубанню й через Новоросійськ встановила відносини з Антантою і стала отримувати допомогу зброєю та військовими матеріалами. Як згадував генерал Добровольчої армії Олександр Лукомський, 23 листопада в Новоросійськ прибула англо-французька ескадра, а 27-го – військова місія Антанти. Згідно з ухваленим 16 листопада в Бухаресті планом, війська союзників (близько 12 дивізій) повинні були прибути в Севастополь і Одесу, зайняти Південь України й під командуванням французького генерала д'Ансельма перейти в наступ, зайняти Київ, Харків, Донбас й встановити зв'язок з Добровольчою армією, утворити спільний фронт проти більшовиків. Франція запевняла Денікіна, що надасть усіляку допомогу його армії, чисельність якої слід було довести до 250 тис. Таким чином, після падіння Української Держави гетьмана Скоропадського основну ставку на боротьбу з більшовиками Антанта робила на Добровольчу армію й з цієї позиції формувала стосунки з Директорією²⁶.

Наприкінці грудня склалася ситуація, яка позитивно відбилася на українсько-французьких відносинах. Коли в Одесу прибув командувач союзними військами на Півдні Росії України генерал Філіпп Генрі д'Ансельм та начальник штабу французького експедиційного корпусу полковник Генрі Фрайденберг, вони потіснили консула Енно і зайняли провідну роль як військовики у ставленні до перспективних союзників у боротьбі з більшовиками, ставлення Антанти до Директорії змінилося на краще. Переговорний процес з українцями вони скерували на утворення єдиного протибільшовицького фронту: Антанта-Добровольча армія Денікіна-Україна. У ті дні в Одесі перебували українська дипломатична делегація А.Марголіна, а також представники з Білорусії (О.Баханович), Дону (І.Черечукін) та Кубані (Л.Бич), які теж прибули з завданням порозумітися з представниками Антанти. Пізніше А.Марголін писав, що у перший день приїзду зустрівся з ними та провів переговори, в яких взяли участь прибулі з ним дипломати Галіп,

Мацієвич і Шемет. Оскільки усі мали аналогічні завдання, вирішили укласти спільну декларацію, яка б містила основні прагнення своїх урядів: тісну співпрацю з Антантою у боротьбі з більшовицьким режимом, визнання їх держав незалежними і невтручання Антанти у їх внутрішні справи. У тексті меморандуму, складеного Марголінім і ухваленого усіма делегаціями, зокрема відзначалося:

„Представники України, Білорусії, Дону і Кубані, зібравшись у Одесі, на спільній нараді постановили звернутися до верховного командування країн Антанти з меморандумом у таких питаннях: 1) про форму державного устрою цих територій та сусідніх з ними державних утворень; 2) про шляхи і методи для придушення анархії та більшовизму у всіх тих державах і частинах, на які розпалася Росія... В результаті зникнення центральної влади ті частини країни, які не визнали більшовицького режиму, організували при допомозі здорових елементів місцеву владу й оголосили себе суверенними державними одиницями... Ми звертаємося через Високе союзне командування до держав Антанти з проханням щодо надання можливої допомоги національним устремлінням наших народів і зміцнення вже утворених окремих держав”. Відносно шляхів реалізації цих завдань і передусім якнайскорішої ліквідації агресивного більшовизму делегації пропонували не ускладнювати проблему створення єдиної армії, а надати конкретну допомогу національним збройним силам їх країн. Щоправда, допускалося утворення єдиного генерального штабу на основі домовленостей їх державних утворень з країнами Антанти. Окремий пункт меморандуму зазначав його невтручання у внутрішні справи їх країн. 5 лютого 1918 р. декларація була подана генералові д'Ансельму і з'явилася в одеських газетах. Це викликало хвилю обурення частини населення, білого офіцера та політиків, які пов'язували порятунк Росії від більшовиків виключно з Добровольчою армією²⁷.

Представники французького військового командування усвідомлювали перспективність військово-політичного союзу й знайшли порозуміння з делегаціями, але питання про визнання незалежності відносили на рішення Паризької мирної конференції. Було запропоновано Директорії створити 300-тисячну армію та укласти військовий союз з Денікінім. Українська делегація зобов'язалася брати участь в операціях проти більшовиків, але лише на території України.

В результаті переговорів у Одесі делегації УНР під проводом генерала Олександра Грекова, яку французи прийняли досить прихильно, було знайдено порозуміння з ряду важливих аспектів. А головне – з проблеми спільної боротьби з більшовиками. До підписання договору не дійшло, оскільки уряд Франції не визнавав незалежної України, але за деякий час була оприлюднена нібито таєм-

на угода, яку українські делегати спростовували. Слід відзначити, що текст українсько-французької угоди за підписом генерала Грекова, який наводить В.Винниченко в книзі „Відродження нації”, викликав в Україні хвилю протестів. Щоправда, він сам не був впевнений в його автентичності, оскільки з'явився в прокомуністичній пресі. У ньому зазначалося, що УНР начебто входить до складу Росії на федеративних засадах; республіканське військо підлягає штабові, який складають представники Антанти, Добрармії та польських легіонів; допускається формування частин Добрармії на території України, союзне командування зобов'язується надавати УНР усіляку допомогу у боротьбі з більшовиками; УНР не повинна допускати на своїй території Рад і діяльності Трудового Конгресу²⁸.

Хоча генерал Греков у виступі на Трудовому Конгресі 27 січня 1919 р. відкинув ряд капітулянтських статей як фальсифікацію, він наполягав на необхідності негайно блокуватися з французьким експедиційним корпусом, як писав Винниченко, „залякував силами більшовиків”, до нього не прислухалися. Між тим, у ті дні більшовицькі війська наближалися до Києва. „Якщо ми не утримаємо Київ, то ми не утримаємо і свою державу, і ніхто з нами не буде більше рахуватись”, – пророче заявляв генерал. Але Конгрес і його керівники В.Винниченко і С.Петлюра відкинули всі пропозиції Грекова, а 12 лютого його було усунуто з посади військового міністра.

Надзвичайно активно виступало проти переговорів з представниками Франції на їх умовах угруповання соціалістичних партій. Центральний комітет Української партії соціалістів-революнерів прийняв постанову, в якій висловлювалося неможливим і недопустимим втручання військ Антанти у внутрішні справи та запрошення їх на свою територію, що приведе до окупації України. Бурхливий протест викликала вимога усунути соціалістичний уряд. Аналогічну позицію щодо переговорів зайняла Українська соціал-демократична партія, що змусило Симона Петлюру покинути її ряди. Українська партія самостійників-соціалістів висунула ряд вимог, на базі яких допускалися переговори: визнання самостійності України в межах від Сяну до Дону, право України брати участь у Паризькій мирній конференції, невтручання у внутрішні справи України.

Але військова ситуація, агресія більшовицької Москви, змусили Директорію повернутися до переговорів з представниками Антанти. Відтак у січні-лютому 1919 р., особливо після сформування нового уряду УНР С.Остапенка, відбулося кілька раундів українсько-французьких переговорів у Одесі і Бірзулі. Вони активізувалися у зв'язку з падінням Києва і широким наступом більшовицьких військ, коли уряд УНР перебрався до Вінниці. Отже, військова допомога Антанти була вкрай

необхідна. До цього спонукала також нова ситуація, яка створилася після злуки УНР із Західноукраїнською Народною Республікою, яка вела війну проти агресивної Польщі. Відтак Директорія, втягнута у збройне протистояння з Варшавою, змушена була утворити Волинський фронт і надавати посильну допомогу галичанам.

24-25 січня представницька делегація на чолі з С.Остапенком і О.Назаруком, отримавши широкі повноваження для укладання військово-політичних та економічних угод з Францією, провела черговий раунд переговорів в Одесі. Враховуючи важке становище УНР, французька сторона у обмін на допомогу висувала ультимативні вимоги, які українці справедливо вважали принизливими: усунення з керівних посад В.Винниченка, С.Петлюри, голови Ради народних міністрів, міністра закордонних справ В.Чехівського; контролю над Армією УНР та ін. Але відставки В.Винниченка та В.Чехівського та деякі менш принципові поступки до успіхів чи вагомих результатів не привели. Одною з вагомих причин невдачі було ставлення до України генерала Денікіна. Командувач Добармії та російська воєнщинна контрреволюція не відступалися від ідеї „неподільної” Росії, в якій не було місця незалежній Україні, й не мали наміру співпрацювати з „сепаратистами”. А без порозуміння з Денікіним Україну Антанта не сприймала.

4 лютого Директорія скликала у Вінниці широку нараду, на якій знову постало питання про українсько-французькі переговори. Як згадував учасник наради І.Мазепа, передусім було заслухано звіт голови української делегації С.Остапенка, який щойно прибув з Одеси. Він виклав умови французького командування, що мало відрізнялися від попередніх. Серед них були вимоги: реорганізувати Директорію і уряд УНР, впродовж трьох місяців створити українську армію з запрошенням на службу російських офіцерів, передати під контроль французів залізницю, звернутися до Парижа з проханням про протекторат над Україною. Звіт викликав гострі дискусії. Але визнано за необхідне йти на компроміси.

Було визначено нову дипломатичну місію у складі: С.Остапенко (голова), І.Мазепа, Ю.Бачинський та генерал О.Греков, яка отримала повноваження на підписання договору. Головними умовами УНР були: визнання Антантою України та допуск її делегації на Паризьку мирну конференцію; повний суверенітет Директорії УНР; визнання автономності Армії УНР та її представництво при союзному командуванні; повернення Україні Чорноморського флоту; бойові дії української армії лише до етнографічних кордонів. Ці пропозиції були викладені на переговорах з полковником Фрейденбергом, які відбулися 6 лютого в Бірзулі у штабному вагоні. Полковник по суті відкинув усі українські умови і рішучо наполягав на своїх. І лише твердий курс українських диплома-

тів змусив його відступити в деяких позиціях. Щодо визнання України суверенною державою, заявив він, це справа Паризької конференції. Французька сторона погодилася на автономний статус Армії УНР з підпорядкуванням загальному союзному командуванню, визначила для неї сектор між Добровольчою і польською арміями на протибільшовицькому фронті, обіцяла забезпечити її необхідним озброєнням та припинити українсько-польську війну й вирішити долю Львова, допоможе знайти порозуміння з Румунією. Крім всього, представник Франції завірив українців, що Союзне командування військами Антанти на Півдні Росії (і України) докладе всіх зусиль для допомоги Україні надіслати свою місію на Паризьку мирну конференцію. Водночас пропонувалося віддати контроль над залізницями, допустити у війська французьких офіцерів-інструкторів, реформувати управління державою²⁹.

С.Остапенко висловив французам незадоволення деякими умовами (за їх повне прийняття виступив лише генерал Греков), але обіцяв, що їх розгляне Директорія. Його доповідь у Вінниці викликала загальне розчарування керівництва України. Проте 13 лютого було сформовано згідно з вимогами Антанти новий уряд республіки на чолі з С.Остапенком без соціалістів. Хоча 12 лютого французька сторона оголосила про закінчення переговорів, катастрофічна ситуація на фронті – загальний наступ Червоної армії – змусила 14 лютого відновити українсько-французькі переговори. Вони відбулися в Одесі на більш високому рівні – між командувачем союзними військами на Півдні Росії (і України) генералом А.М.Бертело та А.Марголіним і заступником міністра закордонних справ УНР К.Мацієвичем.

Їх результатом стала домовленість, що Директорія УНР у відповідь на пропозицію генерала д'Ансельма ухвалить Декларацію про засади співробітництва з Антантою. Вже 17 лютого вона була прийнята й скерована французькому командуванню. У ній, зокрема, наголошувалося: „Українське правительство задоволене тим, що благородна Франція, вкупі з другими державами Антанти та Злученими Державами Північної Америки, готова підтримати нас і спільно вступити в рішучу боротьбу з більшовиками... Користуючись нагодою, звертаємось до французького народу та інших народів держав Антанти з закликом допомогти нам в справі остаточного визволення нашої української нації й відбудовання української державності”³⁰.

У першій половині лютого 1919 р. у військово-політичному провіді УНР сталися радикальні зміни, які суттєво вплинули на зовнішньополітичну орієнтацію. Разом з Винниченком і Чехівським керівні посади залишили О.Жуковський, М.Ткаченко та інші. 10 лютого Директорію очолив С.Петлюра, в поміркований уряд С.Остапенка увійшли прибічники антантівського курсу: мініс-

тром закордонних справ К.Мацієвич, а А.Марголін, Т.Галіп продовжували переговори з представниками Антанти в Одесі та Бірзулі. С.Петлюра був прихильником негайного встановлення стосунків з Антантою для порятунку незалежної України від агресії більшовицької Росії, яка набирала все більших масштабів. Скориставшись тим, що в Східну Галичину прибула від Паризької мирної конференції поважна військово-дипломатична місія за участю представників Франції, Англії, Італії та США на переговори з урядом ЗУНР щодо припинення українсько-польської війни, він виїхав до Ходорова, де розпочалися 22 лютого переговори. 27 лютого С.Петлюра зустрівся з членами місії, яку очолював французький генерал Ю.Бертелемі. Учасник ходоровських переговорів, визначний галицький дипломат Михайло Лозинський пізніше писав, що С.Петлюра підтримував пропозиції Антанти й умови припинення війни шляхом територіальних поступок полякам. Водночас на запитання генерала щодо військової сили УНР і здатності протистояти більшовикам, „клав головний натиск на те, що Україна представляє велику моральну силу, яку можна перетворити в дійсно мілітарну силу залежно від того, чи Антанта визнає державність Української Народної Республіки і дасть молодій державі фінансову і технічну допомогу”. Автор дорікав Головному Отаманові, що він не використав свій авторитет для прийняття урядом ЗУНР умов Антанти, що припинило б війну, а також за те, що не відстоював інтереси галичан. „Здається, що вже тоді Петлюра готов був піти на уступки коштом Східної Галичини, щоб за них одержати мир з Польщею і визнання Антанти”, – підсумовував М.Лозинський³¹.

Дослідники зовнішньої політики УНР часів Директорії й безпосередньо під керівництвом С.Петлюри відзначали, що її основним принципом був політичний реалізм та прагнення підпорядкувати міжнародні стосунки головному завданню – забезпечити незалежність української держави. Її суть виразно висвітлив В.Косик у праці „Зовнішня політика Симона Петлюри”. Він писав: „Можна вказати на характеристичні риси закордонної політики С.Петлюри. Їх є декілька: а) безкомпромісова збройна боротьба за самостійність України проти всіх зовнішніх ворогів цієї самостійності; б) відсутність тенденцій до федералізму; в) відмова договорюватися з росіянами (червоними і білими), якщо вони не визнають самостійності України; г) устремління до зговорення з іншими сусідами, зокрема з Польщею, щоб виграти вищезгадану боротьбу за самостійність; це устремління виявляє свідомість, що в заснованій ситуації боротьба на кількох фронтах була надто тяжкою і тому з тактичних конечностей треба було зменшити кількість фронтів, – але без уступів щодо принципу незалежності України; д) намагання добитися дипломатичної, політичної, господарсь-

кої, санітарної і військової допомоги від держав Антанти, зокрема Франції, тобто конкретно – добитися визнання уряду, допущення до мирових переговорів, знесення блокади, допомоги Червоного Хреста для населення, формування армії з полонених, постачання озброєння тощо”³².

У ті дні різко погіршилися відносини Франції з генералом Денікіним, що вплинуло на активізацію українсько-французьких дипломатичних стосунків. Як згадував командувач Добровольчої армії, з прибуттям в Одесу д’Ансельма і Фрейденберга різко змінилося ставлення французів до нього. Вони потрапили під вплив генерала Грекова та інших представників УНР, а також Білорусії, Кубані, Дону, які висували ідею федерації знизу цих утворень, автономію їх армій під єдиним командуванням – генеральним штабом військ союзників й відкидали денікінську точку зору щодо єдиної армії, підпорядкованої виключно йому. У своїх спогадах „Гетьманство і Директорія на Україні” генерал Денікін наводив текст ноти Директорії за підписами Петлюри, Швеця, Макаренка і Остапенка до генерала д’Ансельма, в якій, зокрема, зазначалося, що Директорія „прохає представників Франції взяти на себе керівництво Україною в сферах військової, дипломатичній, політичній, фінансовій, економічній і судової впродовж усього часу, поки буде продовжуватися війна з більшовиками”. За Денікіним, це безперечно схилило Францію до Директорії. Але оскільки це вело до окупації французами Півдня Росії, він був категорично проти подібного рішення української проблеми. Його особливо обурили заяви полковника Фрейденберга, що для Франції не дуже важливо, якою буде Росія після більшовиків – єдиною, чи поділеною на новоутворені держави. Він відзначав також, що з „благословення” Фрейденберга в Одесі стала виходити „виразно самостійницька і ворожа Добровольчій армії” газета „Нові Шляхи”. У середині березня відносини між військом Антанти на Півдні Росії та Добармським обірвалися з ініціативи французької сторони³³.

Дехто із сучасних істориків, зокрема О.Кучик, вважає, що хоча в ході переговорів проявлялося явне прагнення Франції зайняти домінуюче становище у Східній Європі, воно було спрямоване на організацію антибільшовицького фронту, тобто збіглося з метою Директорії УНР. Незважаючи на перепони, передусім відсутність єдності у зовнішньополітичній орієнтації в українському політикумі, в цілому українсько-французькі переговори набирали ознак оформлення договору, проект якого був опрацьований і висланий генералом д’Ансельмом на узгодження до Найвищої Військової ради – маршалові Фошу. 1 березня генерал надіслав листа С.Остапенкові й доклав проект договору, який у основному збігався з бірзульським, а головне, у ньому зазначалися сприяння поїздки української дипломатичної делегації в Париж на Мир-

ну конференцію, автономія Армії УНР, військово-технічна допомога у війні з більшовиками. Французьке військово командування бачило в ньому головне – придбання ще одного союзника в боротьбі з більшовизмом, оскільки головною проблемою для Антанти було не питання відродження єдиної і неподільної Росії, а боротьба з більшовизмом.

Слід відзначити, що Англія не підтримувала заходи Франції порозумітися з Україною та використати її для спільної боротьби з більшовицькою Москвою і робила ставку тільки на Добровольчу армію Денікіна³⁴.

Проте серед керівництва Франції не було єдності щодо ставлення до України. На дебатах у французькому парламенті депутат Ф.Буйон звинувачував міністра закордонних прав С.Пішона у нехтуванні українською проблемою. „Більше року Україна пропонує союзникам свою допомогу проти навали більшовиків, її представники зробили всі спроби зацікавити союзників у цій справі, вже рік, як Україна веде війну; їй достатньо дати зброю, і вона буде врятована. Вся російська проблема таким чином зміниться”. Водночас прихильники орієнтації лише на Добровільну армію Денікіна звинувачували генерала д'Ансельма за його „українофільство”, за участь у переговорах з українцями. Коли, за думкою А.Марголіна, українсько-французька угода була складена і попередньо узгоджена делегаціями, „раптом, зовсім несподівано в останніх числах березня французькі представники заявили, що переговори про угоду по телеграфному розпорядженню з Парижа призупиняються”³⁵.

За висновком українських дослідників проблеми Б.Гончара і Н.Городньої, „коли розгорталася дискусія, про українців говорили вже як про втрачену можливість. По-перше, українські війська були в цей час маже розбиті. По-друге, розвиток інтервенції показав, що на півдні Росії стало неможливим створити спільний російсько-український фронт, Франції довелося робити вибір між цими силами... Вибір було зроблено на користь Добровольчої армії”. Аналізуючи загальноєвропейську політику Франції у той час, автори відзначають, що її головною метою було сприяти відродженню Росії як головного союзника та створити сильну Польщу на противагу Німеччині. Але Директорія, яка була противником обох цих держав, не вписувалася у зовнішньополітичну стратегію Парижа. А українсько-французькі стосунки і переговори на початку 1919 р. були зумовлені військовою ситуацією. Заходи військового командування не підтримали ні уряд Франції, ні Добровольча армія³⁶.

Таким чином, орієнтація зовнішньої політики Директорії УНР на Антанту, яка присутня звелася до стосунків із Францією, не виправдала намірів українського проводу. Серед основних причин такого становища слід відзначити політичний курс

союзників, які не визнавали Україну як незалежну державу й головним своїм завданням ставили відновлення білої Росії та усіяке посилення Польщі. Варто зауважити, що вітчизняні історики Д.Веденєєв і Д.Будков поділяли держави Антанти за ставленням до незалежності України на дві групи. Першу групу склали, на їх погляд, Франція і США, які прагнули передусім відновити унітарну російську державу в дореволюційних межах та утворення „Великої Польщі”. Саме за пропозицією Франції у травні 1919 р. Найвища рада Паризької мирної конференції визнала адмірала О.Колчака „верховним правителем і вождем усіх антибільшовицьких сил Росії”. Міністр закордонних справ Франції Пішон неодноразово висловлював свою прихильність до білого руху. Президент США В.Вільсон вважав українську проблему російською. Водночас державний секретар США Лансінг відверто заявляв членам української делегації, що Версальський форум ніколи не погодиться на існування незалежної України. Англія та Італія дотримувалися такої ж точки зору. Хоча ніхто з них не ставився до України вороже, тим не менше, ніхто й не вважав її суб'єктом міжнародного права³⁷.

Уряд УНР і його міністерство закордонних справ усвідомлювало важливість встановлення контактів і з іншими державами Антанти, передусім з Англією, делегація якої на чолі з прем'єром Ллойд Джоржем на Паризькій мирній конференції була досить впливовою. Крім того, значна частина Півдня Росії з Доном і Кубанню входили у сферу англійської зони підтримки антибільшовицьких сил. 23 січня 1919 р. уряд УНР затвердив склад Надзвичайної дипломатичної місії до Лондона та визначив її головні завдання – домагатися прихильного ставлення політичного проводу Англії до прагнень України визнання незалежності та допомоги в боротьбі з більшовицькою Росією. Головою місії було призначено Миколу Стаховського, а його радником, який згодом очолив місію, відомого галицького громадсько-політичного діяча і радника Державного секретаріату закордонних справ ЗУНР Ярослава Олесницького. Враховуючи значення місії, до її складу увійшли здібні професіонали: радник з економічних питань, діяч СВУ М. Меленевський, аташе С.Шафаренко і А.Хлоповецький, секретар М.Вишніцер, завідувач пресбюро В.Піснячевський, службовці В.Залозецький, О.Козій, Л.Базилевич, Д.Годило-Годлевський³⁸.

Поїздка української місії в Англію виявилася складною й вона після двох місяців очікування візи у Відні, прибула до Лондона лише у травні. На початку травня уряд УНР скерував з Парижа члена української делегації на Мирну конференцію досвідченого дипломата Арнольда Марголіна на допомогу місії Стаховського. Сталося так, що він випередив приїзд місії й як перший представник

Директорії розпочав активну дипломатичну діяльність. Передусім провів переговори з міністром закордонних справ і виявив повну необізнаність відомства і уряду Англії щодо ситуації в Україні. У своїх спогадах він відзначав, що всю інформацію про становище в Україні Лондон отримував від „російських реакційних сил”, отже досить скептично ставився до перспективи порозуміння з Директорією. Зразу ж після прибуття до Лондона М.Стаховський з провідними членами делегації передав вірчі грамоти УНР та провів переговори з референтом з українських проблем міністерства Г.Ліпером, який теж заявив про неможливість встановлення офіційних англо-українських дипломатичних відносин, посилаючись на орієнтацію Англії виключно на Добровольчу армію Денікіна, ставлення якої до незалежності України негативне³⁹.

15 серпня у зв'язку з хворобою Стаховського українську місію очолив Я.Олесницький. Хоча з України не надходили кошти на утримання представництва й довелося його суттєво скоротити, українські дипломати продовжували шукати посередництва Англії у відносинах з Добровольчою армією, яка в ті дні окупувала Лівобережжя й наступала на Київ. Активну діяльність розгорнув утворений Я.Олесницьким при місії Комітет „Союзу Ліги Націй”, до якого увійшли з українськими британські дипломати. Комітет оприлюднював меморандуми і заяви, зокрема до керівництва Ліги Націй щодо вирішення українського питання шляхом визнання незалежності України та її членства в міжнародній організації⁴⁰.

З метою посилити місію 18 листопада 1919 р. її головою було призначено Арнольда Марголіна, який прибув до Лондона у січні 1920 р. й розвинув активну діяльність, зустрівся й провів переговори з міністром Бальфуром та іншими впливовими діячами. Водночас зав'язав контакти з посольствами Литви, Латвії, Естонії, Грузії та Азербайджану. Він широко пропагував ідею англо-українського зближення, аналізував зовнішню політику Англії, зокрема причини, які зашкодили у слушний період боротьби з більшовиками 1919 р. встановити союзницькі відносини, домогтися визнання України та надання їй допомоги. У листі до С.Петлюри він називав з них дві визначальні: 1) невдалу зовнішню політику й невизначеність її орієнтації лівими урядами Директорії; 2) допущені в Україні єврейські погроми, що стало своєрідним „лакмусовим папером” для Заходу у процесі формування ставлення до нової влади, її уряду. Водночас А.Марголін багато уваги приділяв спростуванням звинувачень Директорії в єврейських погромах, роз'ясненню національної політики УНР, публікував у англійській пресі статті з цієї тематики. Він представляв Україну на міжнародній конференції в Сан-Ремо. На жаль, керівництво УНР часто залишало без уваги пропозиції і практичні рекомендації з проблеми українсько-

англійських взаємин талановитого дипломата, що змусило його 16 липня 1920 р. залишити посаду. Щоправда, він добровільно продовжував виконувати доручення українського МЗС і консультувати молодих дипломатів України⁴¹.

Безперечно, уряд УНР і зовнішньополітичне відомство усвідомлювали важливість встановлення контактів з США. Ще 10 січня 1919 р. Рада Народних Міністрів прийняла постанову про Надзвичайну дипломатичну місію за океан. Її мав очолити Є.Голіцинський, а членами делегації призначено Ю.Бачинського, М.Гетера, І.Епштейна, В.Козакевича, А.Кумицького, Є.Слабченка, І.Борщака. Згодом головою Місії став Ю.Бачинський, а від 16 липня – Є.Левицький. Наприкінці липня українці прибули до Вашингтона й розгорнули за активної підтримки центрального органу заокеанської української еміграції – Українського народного союзу дипломатичну діяльність.

Вже перші заходи Місії засвідчили, які труднощі стояли перед ними. У розмовах з українцями – депутатами парламенту вони з'ясували, що у вищих ешелонах влади панують точки зору, що Україна є невід'ємною частиною Росії й визнавати її незалежність немає потреби. 1 серпня Ю.Бачинський передав Державному секретареві США Р.Лансінгу ноту з пропозиціями розпочати контакти з метою обговорення проблеми визнання України та налагодження дипломатичних і економічних стосунків. Відповідь американського зовнішньополітичного відомства викликала в українців велике розчарування, оскільки не вписувалася у знамениті гасла президента США В.Вільсона щодо самовизначення пригноблених народів після розпаду Російської та Австро-Угорської імперій. У ній, зокрема, зазначалося: „Ви констатуєте, що Директорат або уряд Української Народної Республіки, обраний більшістю народу після скинення німецького режиму Гетьмана, вислав Вашу дипломатичну місію до США із завданням завоювати симпатії американського народу за незалежність, вимагати від США визнання незалежності УНР і встановити торгівельно-економічні стосунки між республіками. Відповідаючи від імені департаменту, інформуємо Вас, що уряд і народ США співчуває і симпатизує всім народам всіх частин Росії, включаючи Україну, водночас уряд США не може визнати незалежності України, або іншого уряду, який є на даний час і відповідно не є готовим прийняти представників цього уряду (підкреслення автора)⁴².

Негативно впливали на імідж України у США, зрештою, як і в інших країнах Антанти, нестабільне внутрішньополітичне становище в країні, військові поразки на більшовицькому фронті, зокрема втрата Києва, та відсутність єдності в українському керівництві щодо орієнтації на Антанту. Особливо гостро реагувало суспільство США на єврейські погроми, які ворожа пропаганда повні-

стю списувала на керівництво УНР в особі С.Петлюри. Отже, за сприяння української еміграції місія розгорнула контрпропаганду, заснувала інформаційний відділ, який займався видавництвом матеріалів про справжню ситуацію в Україні. Вона продовжила існування і діяльність й після поразки визвольних змагань 1920 р. за рахунок української діаспори.

Після провалу українсько-французьких переговорів в Одесі і Бірзулі та евакуації французьких військ з Півдня України інтерес Парижа до неї суттєво знизився, спроби заснувати дипломатичне представництво у Франції виявилися невдалими. Відтак УНР представляла українська делегація, надіслана на Паризьку мирну конференцію під головуванням Г.Сидоренка. Після її розформування у вересні 1920 р. у Парижі була заснована Надзвичайна дипломатична місія під керівництвом Олександра Шульгіна. Радником Місії призначено М.Тишкевича, який, щоправда, в лютому 1921 р. залишив її. Фактично Українська дипломатична місія О.Шульгіна розпочала діяльність у березні 1921 р. У її складі діяли М.Шумицький, Ф.Савченко та ще кілька співробітників. Проте 10 серпня 1921 р. вона припинила існування за браком коштів. Головним її досягненням була інформаційна діяльність, висвітлення в пресі українських проблем⁴³.

Досить сприятливі умови для успішної діяльності дипломатичного представництва УНР створилися, на відміну від інших членів Антанти, у Італії. У січні 1919 р. посольство в Римі отримало ранг 1-го розряду й було сформовано одним з перших в УНР. А в середині січня українські дипломати вирушили до Італії. Представництво очолив визначний громадсько-політичний діяч і дипломат, міністр в уряді Центральної Ради, генеральний консул у Швеції в добу Гетьманату, учасник переговорів з країнами Антанти у Яссах Дмитро Антонович. До того ж він навчався в Італії й був обізнаний з історією і традиціями її народу, володів італійською мовою.

Місія була укомплектована авторитетними досвідченими і підготовленими співробітниками. Так, радник посольства Василь Мазуренко був заступником міністрів за Центральної Ради й Української Держави, міністром фінансів в уряді В.Чехівського. Юрисконсульт Теодот Галіп був одним з лідерів радикальної партії і депутатом Буковинського сейму, член Української Національної Ради ЗУНР, учасник переговорів на Паризькій мирній конференції. Керівником пресового бюро, а згодом секретарем, аташе, керуючим справами місії був досвідчений дипломат Євген Юнацький. Серед інших співробітників були М.Єремійв, Ю.Вовк, А.Чехівський, С.Пашенко⁴⁴.

Перші зустрічі з впливовими державними діячами засвідчили, що уряд Італії в цілому прихильно ставиться до прагнень України щодо встановлення стосунків. Зокрема, міністр закордонних

справ Борсарелі офіційно визнав дипломатичне представництво УНР, але визнати УНР суверенною державою і вступити з нею в офіційні переговори та відносини Італія поки що не може, будучи залежною від позиції Антанти в цілому. Італійці рекомендували йти шляхом повільної підготовки громадської думки до визнання та стосунків у сфері торгівлі й економіки взагалі. Українській місії довелося боротися з пропагандою і антиукраїнською діяльністю російських політичних сил, які усіяло перешкоджали контактам з італійським керівництвом.

Проте українські дипломати проявляли активність і знаходили шляхи для виконання своїх завдань. Цьому сприяла реорганізація представництва, здійснена Антоновичем. Він створив три відділи, які охоплювали весь комплекс завдань. Відділ загального представництва під його керівництвом зосередився на політичних і дипломатичних проблемах і здійснював загальне керівництво місією. Відділ торгівельно-економічних проблем очолив В.Мазуренко. Інформаційний відділ і пресбюро очолив М.Єремійв. Крім того, представництво тісно співпрацювало з Військово-санітарною місією О.Севрюка (у 1920 р. її очолив І.Коссак), яка опікувалася українцями-військовополоненими (загалом близько 100 тис.) і організувала їх відправку на батьківщину⁴⁵.

Слід відзначити, що восени 1919 р. під впливом катастрофічної ситуації для Директорії в Україні й воєнними успіхами більшовиків в середовищі місії загострилися міжпартійні чвари, ініціатором яких був В.Мазуренко. Лівий соціаліст все більше схилився до ідеї порозуміння з радянським урядом України. В результаті Д.Антоновича було відівано з Риму й місією очолив Мазуренко. Деякі часописи, зокрема віденська „Воля”, повідомляли навіть, що нарком радянської Росії Чичерін призначив Мазуренка представляти в Італії інтереси більшовицьких урядів Росії та України⁴⁶.

Хоча уряд УНР усунув Мазуренка з місії, яку очолив М.Єремійв, а згодом М.Василько, дії Мазуренка підірвали авторитет Директорії, яку за кордоном часто звинувачували в більшовизмі. Надбання місії, що Італія першою з країн Антанти визнає офіційно УНР були зведені нанівець. Вона припинила існування 1922 р.

Гасла соціалістичних партій, які на першому етапі існування Директорії УНР відігравали провідну роль у внутрішній і зовнішній політиці, сприймалися як більшовицькі, завдавали великої шкоди українським дипломатам закордонних представництв. Водночас із спробами частини керівництва України зав'язати стосунки з Антантою, політичні проводи деяких партій уживали заходів щодо пошуку порозуміння з Москвою, які не мали ніякої перспективи й закінчилися провалом і Другою українсько-більшовицькою війною.

- ¹ Яцюк М.В. Військово-політична діяльність Директорії УНР (1918-1920 рр.): Автореф. дис...канд. іст. наук. – Харків, 2000. – С.1.
- ² Винниченко В. Відродження нації: У 3-х кн. – К. 1993.
- ³ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле, 1914-1920. – Мюнхен, 1969. – 467 с.
- ⁴ Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917-1921. – Прага, 1942. – 210 с.
- ⁵ Симон Петлюра: Статті, листи, документи / Упор. Т. Гунчак та ін.; Українська Вільна Академія наук у США. Б-ка ім. С.Петлюри в Парижі. – Нью-Йорк, Т.1. – 1956. – 456 с.; Т.2. – 1979. – 627 с.
- ⁶ Шаповал М. Гетьманщина і Директорія: Спогади. – Нью-Йорк, 1958. – 381 с.
- ⁷ Лозинський М. Галичани на Міровій конференції в Парижі. – Кам'янець, 1919. – 31 с.
- ⁸ Марголін А. Україна и политика Антанты: Записки еврея и гражданина. – Берлин: С.Ефрон, 1922. – 397 с.
- ⁹ Стахів М. Україна в добі Директорії УНР: в 7-ми ч. – Торонто, 1962-1965.
- ¹⁰ Мірчук П. Українська Державність 1917-1920. – Філадельфія, 1967. – 400 с.
- ¹¹ Супруненко Н.И. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине. – Москва, 1966. – 455 с.
- ¹² Язькова А.А. Малая Антанта в европейской политике 1918-1925. – Москва, 1974. – 331 с.
- ¹³ Лихолат А.В. Розгром націоналістичної контрреволюції на Україні. 1917-1922. – К., 1955. – 622 с.
- ¹⁴ Капелюшний В. Здобута і втрачена незалежність: Історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917-1921 рр.). – К.: Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 2003. – С.362.
- ¹⁵ Стопчак М. Дипломатична служба Директорії УНР: до історіографії проблеми // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – Серія: історія, економіка, філософія. – К., 2002. – Вип. 6. – С.231-240.
- ¹⁶ Яцюк М.В. Формування Директорією УНР основних засад зовнішньої політики (кінець 1918-1920 рр.) // Вісник Харківського університету. – № 401. – Серія: Історія України. – Вип. 2. – Харків: Основа, 1998. – С.77-85.
- ¹⁷ Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917-1921. – Прага, 1942. – С.73.
- ¹⁸ Центральний державний архів вищих органів влади і управління (далі – ЦДАВО України). – Ф.3696. – Оп.1. – Спр.66. – Арк.2-4.
- ¹⁹ Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. – К., 1995. – С.217.
- ²⁰ Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія (1918-1920 рр.). – К., 1999. – С.233.
- ²¹ Литвин В. Україна: доба війн і революцій (1914-1920). – К., 2003. – С.296-297.
- ²² Субтельний О. Україна: Історія. 2-ге вид. – К., 1992. – С.316.
- ²³ Яблонський В. Зовнішньополітична орієнтація Директорії УНР // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – К., 2001. – Вип.5. – С.42-43.
- ²⁴ Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917-1921... – С.67-68.
- ²⁵ Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. – К., 1995. – С.215.
- ²⁶ Лукомский А.С. Деникин и Антанта // Деникин-Юденич-Врангель. Революция и гражданская война в описаниях белогвардейцев. – Москва, 1991. – С.65-69.
- ²⁷ Марголин А. Украина и политика Антанты // Революция на Украине. – Москва; Ленинград, 1930. – С.380-382.
- ²⁸ Винниченко В. Відродження нації: У 3-х кн. – К. 1993. – Ч.3. – С.252-253.
- ²⁹ Солдатенко В.Ф. Українська революція: концепція та історіографія (1918-1920 рр.). – К., 1999. – С.261-262.
- ³⁰ Гончар Б.М., Городня Н.Д. Відносини між Францією та УНР(грудень 1918-квітень 1919 рр.) // Український історичний журнал. – 2000. – № 2. – С.45.
- ³¹ Лозинський М. Галичина в рр.1918-1920. – Нью-Йорк, 1970. – С.77
- ³² Косик В. Зовнішня політика Симона Петлюри// Симон Петлюра. Матеріали студійно-наукової конференції в Парижі (травень 1976). – Мюнхен; Париж, 1980. – С.44.
- ³³ Винниченко В. Відродження нації: У 3-х кн. – К. 1993. – С.182-184.
- ³⁴ Кучик О. Українсько-французькі взаємини (листопад 1918-березень 1919 року). – Збірник науково-методичних праць. – Вип.V. – Вид-во ЛДУ. – Львів, 1999. – С.75-77.
- ³⁵ Марголин А. Украина и политика Антанты // Революция на Украине. – Москва; Ленинград, 1930. – С.375.
- ³⁶ Гончар Б.М., Городня Н.Д. Відносини між Францією та УНР(грудень 1918-квітень 1919 рр.) // Український історичний журнал. – 2000. - № 2. – С.49-50.
- ³⁷ Веденєєв Д., Будков Д. Юність української дипломатії. Становлення зовнішньої служби в 1917-1923 роках. – К., 2006. – С.142-143.
- ³⁸ Храпко І.Збірник законів і постанов українського правительства відносно закордонних інституцій. – Відень, 1919. – С.86-88.
- ³⁹ ЦДАВО України. – Ф.3696. – Оп.2 – Спр.284. – Арк.13
- ⁴⁰ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУЛ). – Ф.360. – Оп.1. – Спр.150. – Арк.104.
- ⁴¹ ЦДАВО України. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.315. – Арк.107.
- ⁴² Там само. – Спр.286 – Арк.44.
- ⁴³ Там само. – Спр.438 – Арк.13.
- ⁴⁴ Верстюк В., Онишко Т. Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник. – К., 1998. – С.90-91; 121-122.
- ⁴⁵ ЦДАВО України. – Ф.4472. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.23
- ⁴⁶ Воля. Відень. – 1920. – Т.3. – Ч.13. – С.558.

Summary

*Ihor Datskiy
(Ternopil')*

Diplomatic Relations of the UNR Directory With The Entente And Ukraine-France Negotiations

The article canvases the issues of the UNR Directory foreign policy taking into account its international standpoint. We mean the advocating of its national priorities without influential international support, as well as the international policy orientation towards the Entente, that was reduced to the relations with France.